

JEDNAK KSIĄZKI

GDAŃSKIE CZASOPISMO HUMANISTYCZNE

2016 nr 5

Reportaż literacki. Pogranicza

OD REDAKCJI

SŁOWO WSTĘPNE

MAGDALENA HORODECKA

Uniwersytet Gdański
Wydział Filologiczny
Instytut Filologii Polskiej

W piątym numerze „Jednak książek” podejmujemy refleksję na temat reportażu, który w ciągu ostatniego stulecia awansował nie tylko na salony literatury, ale także – po raz pierwszy w historii – otrzymał niedawno literackiego Nobla. Jak nigdy wcześniej stał się także materiałem dynamicznych badań naukowych prowadzonych z punktu widzenia różnych dyscyplin wiedzy – medioznawstwa, socjologii, antropologii czy literaturoznawstwa. W obrębie tej ostatniej dziedziny, kluczowej dla prezentowanych w tym zbiorze artykułów, widoczne jest narastające zainteresowanie literaturą niefikcyjną w pracach o charakterze teoretycznoliterackim (by wspomnieć choćby słynny esej Haydena White’a o literaturze świadectwa, a w Polsce prace Małgorzaty Czerwińskiej, Pawła Zajasa, czy Joanny Jeziorskiej-Haładyj), a także w monografiach historycznoliterackich (prace Urszuli Glensk, Beaty Nowackiej czy Zygmunta Ziątka). Wspominam tu rzecz jasna jedynie wybrane nazwiska badaczy. Dwudziestopięciolecie wolnych mediów w Polsce jawi się jako okres przełomowy dla dziejów gatunku i jego naukowej deskrypcji. Podobne zjawisko zintensyfikowania badań nad reportażem obecne jest jednak także w światowym literaturoznawstwie, o czym świadczyć może szerokie zainteresowanie tak zwanym dziennikarstwem literackim, widoczne między innymi

w dynamicznych projektach naukowych podejmowanych przez członków licznej społeczności tworzącej stowarzyszenie *International Assosiation for Literary Journalism Studies*.

Bycie „pomiędzy” to kluczowa cecha kondycji reportera – jak podkreśla Norman Sims w monografii *True Stories: A Century of Literary Journalism*. Sims zwraca uwagę na granicę, która dzieli dziennikarskie role – obserwatora i uczestnika zdarzeń, a także – podmiotu doświadczającego, a potem narratywizującego doświadczenie. Jak wiemy kategoria granicy staje się tematem i metaforą także innych wymiarów reportażu. Inicjując publikację *reportażowego* numeru „Jednak książki”, proponowałam wpisaną w ów gatunek pograniczność potraktować jako punkt wyjścia. Zapraszałam autorów do formułowania rozważań ujawniających nie tylko gatunkowe przesunięcia, ale także pograniczne tematy reportażu oraz historycznoliterackie cezury jego rozwoju. Intencjonalnie szeroka idea numeru zaowocowała dyskusją na temat dawnej i współczesnej kondycji reportażowej formy, jak i związanej z nią epistemologii – zachęcając do deskrypcji, ale i dekonstrukcji dawnych i współczesnych reporterskich projektów.

Zbiór artykułów otwiera studium Joanny Jeziorskiej-Haladyj ujawniające historię pograniczności gatunku i długą tradycję sporów o „literacenie” – czyli ambicje literackie reportażu. Swoistym kontrapunktem dla tej perspektywy jest artykuł Mateusza Zimnocha podejmującego refleksję nad współczesną, ponowoczesną formułą reportażu intertekstualnego. Tę część numeru wieńczą rozważania Marcina Romanowskiego o synkretycznym gatunku biografii reportażowej.

Teoretycznoliteracki prolog prowadzi nas do kolejnego działu, na który złożyły się teksty poświęcone twórczości Melchiora Wańkowicza. Z dwóch powodów tak mocny, choć i zaskakujący rezonans wańkowiczowski, jest dziś w badaniach na literaturę reportażową istotny. Po pierwsze – teksty te czytają Wańkowicza (i edycję Wańkowicza) krytycznie, wyraźnie ujawniając najnowszą perspektywę metodologiczną spod znaku studiów kulturowych i postkolonialnych. Po drugie – twórczość Wańkowicza, postaci paradygmatycznej dla polskiej literatury reportażowej okresu przed- i powojennego, długo czekała na ten rodzaj lektury.

Osobny blok rozważań stanowią analizy o charakterze komparatystycznym. Znajdziemy tu zarówno pracę o muzyczności reportażu, jaki i studia wpisujące się w nurt komparatystyki kulturowej. W części eseistycznej publikujemy dwa teksty ujawniające teatralne funkcjonowanie reportażu – w krytyce literackiej i trybie adaptacji scenicznej. Proponujemy tu także refleksję nad różnicą/granicą między słownikiem i reportażem oraz artykuł wpisujący się w dział rozważań niezwiązanych z tematem głównym numeru – studium o strategiach popularyzacji wiedzy w pismach Michała Hellera.

Ciekawie pogranicznym wątkiem numeru są wypisy z książek i czasopism – przypominające pracę reportera na źródłach. Całość zbioru, który proponujemy zamykają dwie rozmowy. Jest to wywiad z reporterem Wojciechem Góreckim, który właśnie pracuje nad iście intertekstualną książką poświęconą śladom obecności Ryszarda Kapuścińskiego w Azerbejdżanie (*Baku: lubię to miasto*). Myśląc nad reportażem w „Jednak książkach”, czytelnicy i badacze tego gatunku, czekają więc już na kolejne wcielenia tej ekspansywnej formy.

Finalną część numeru stanowi zapis spotkania z wybitnym historykiem literatury, profesorem Józefem Bachórzem. Rozmowa odbyła się ramach cyklu spotkań z profesorami gdańskiej polonistyki „Dialogi z tradycją”.